

Pelikán, Jarmil

Z nových polských prací o slovanských literaturách

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1981, vol. 30, iss. D28, pp. 155-158

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108129>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vážné myšlenkové rozpory v názorech na socialistický realismus. Ukazuje, že zúžené pojetí (kanonizující formy předmětné obrazovosti nenarušující životní pravděpodobnost) prudce kontrastuje s původní koncepcí socialistického realismu v pojetí Lunačarského, který považoval postup „realistický“ i postup „stylizující“ „za rovnoprávné a organické postupy realistického umění“. Teprve dialektický a svobodný boj obou protikladů vytváří možnost zrodu „vyšší syntézy“. Mikulášek s Lunačarským podrobněji srovnává Václavka a zdůrazňuje významné místo syntetického pojetí umění socialistického realismu ve vývoji marxistické estetiky.

Závěr s podtitulem *Patos utvrzení skutečnosti, umělecké novátorství* znamená nejzávažnější literárněteoretický přínos studie. Autor se tu zabývá otázkou utvrzujícího a kritického principu sovětské literatury, tedy otázkou, která dlouho nebyla vinou mechanického chápání protikladu kritického a socialistického realismu zevrubně teoreticky propracována. Poukazuje na to, že „utvrzovat skutečnost“ neznamená pouze jí přitakávat, že patos utvrzení tvoří dialektickou jednotu s patosem negace, kritiky, a to i v socialismu, kde kritiku provádí umělec v rámci hluboké světónázorové identifikace se společenským řádem. Řijnová revoluce dala impuls k bouřlivému vývoji sovětského umění, který dokazuje, že skutečné umělecké novátorství se spájí pouze s politickou pokrokovostí. Závěr tak dokončuje úkol stanovený v úvodu: proti neobjektivnosti antikomunismu postavit výklad objektivní a vědecký, který neskrývá a neobchází složitost problémů vývoje revoluční literatury. Způsob, jakým se autor tohoto úkolu zhostil, je hoden obdivu i následování – už pro imponantnost a hloubku záběru, v němž má předchůdce snad jen v Arkadiji Eljaševičovi (*Lirizm, ekspresija, grotesk*; Chudožestvennaja literatura, Leningrad 1975, str. 360); u nás pak vývoj žánrů v socialistickorealisticke próze ukázal Miroslav Zahrádka (*Literatura a Říjen*, Naše vojsko, Praha 1977, str. 256) a socialistickým realismem v sovětské literatuře z hlediska literární historie i teorie se zabývá Dušan Slobodník (*Autori, diela, problémy*, Slovenský spisovateľ, Bratislava 1977, str. 316). Mikulášekova studie je příkladem toho, jak na konkrétním materiálu lze systematicky vysledovat všestrannost socialistického realismu, jeho návaznost na pokrokové tradice (a to i ve vazbách se světovou literaturou), a zároveň je i lekcí o tom, co je podstatné v sovětské literatuře, co a jak z ní vydávat, inscenovat, vnímat.

Lze jen litovat, že toto úsilí nenašlo v nakladatelství Horizont odezvu adekvátní svému významu. Nakladatelská koncepční nevyjasněnost, dělající kompromis mezi vědeckým a popularizačním (absence rejstříku!) vydáním publikace, ovšem nemůže snížit celkový přínos Mikulášekovy knihy naší rusistice a literární vědě vůbec.

Michal Žák

Z NOVÝCH POLSKÝCH PRACÍ O SLOVANSKÝCH LITERATURÁCH

Literatury słowiańskie w okresie awangardowego przelomu. Ossolineum, Wrocław 1979, 156 stran.

Sborník krakovských slavistů časově i tematicky navazuje na předchozí sborník z téhož autorského prostředí *Modernizm w literaturach słowiańskich (zachodnich i południowych)* z r. 1973. Byl-li dřívější sborník rámován daty 1894–1914, nyní je zaměřen na následující léta, charakterizovaná přechodem od modernistických uměleckých tendencí k hnutím avantgardním. Hlavně na tato literární období byl soustředěn badatelský zájem polských literárních vědců před 7. a 8. mezinárodním sjezdem slavistů. Znamenitým východiskem pro důkladnější a fundovanější zpracování problematiky slovanských literatur této doby bylo polské literárněvědné bádání posledních desetiletí, které přineslo mnoho analytických i syntetických prací nejen o vlastní bohaté beletristické produkci na přelomu století a v meziválečném dvacetiletí, ale též řadu studií rázu teoretického s širším dosahem.

V recenzovaném sborníku jsou nejvíce zastoupeny literatury jihoslovanské (po-

drobněji jsou sledovány jevy jako zenitismus, významné avantgardní publikace Biblioteki Albatros a Beogradska knižavna zajednica Alpha, srbské literární proměny „mezi modernismem a surrealismem“, raná básnická próza Tina Ujeviće, Begovićovy názory na divadelní umění, tvorba B. Voduška, S. Kosovela, A. Vodnika a J. Kozaka). Převaha příspěvků z jihoslovanskou tematikou nepochybně vyplývala též z toho, že 8. slavistický sjezd, jemuž byl sborník věnován, se konal v Jugoslávii. Z ostatních literatur pouze lužická a slovenská nejsou zastoupeny zvláštní studii. (Slovenské literatuře a polsko-slovenským literárním vztahům byl věnován nedávny sborník *Związki i paralele literatur polskiej i slowackiej*, 1972, který společně s analogickými publikacemi *Stosunki literackie polsko-bulgarskie*, 1971, *Polsko-jugosłowiańskie stosunki literackie*, 1972, *Stosunki literackie polsko-czeskie i polsko-słowackie 1890—1939*, 1978, se sborníky ze společných zasedání pracovníků Polské akademie věd a zahraničních slavistů, varšavské a pražské či moskevské univerzity, se studii Pamíetníků Słowiańskich a jiných slavistických periodik představuje několik desítek hodnotých literárněvědných prací, v nichž nejvíce pozornosti bylo věnováno literatuře české.)

Ve shodě s charakterem období, v němž o tváři slovesného dění vedle častých manifestů a výrazné role literární kritiky rozhodovala především poezie, je i ve sborníku hlavní důraz položen právě na tvorbu básnickou. Jednou z nejčastěji diskutovaných otázek balkánských literatur v meziválečném období byl postoj vůči domácí tradici a cizím kulturním hodnotám, otázka vlastní specifičnosti a autenticity i přínosu do evropského slovesného vývoje, snaha zachránit a ozdravit evropskou kulturu příklonem k životu v přírodě, charakterizovaným tzv. Barbarogeniem. V Jugoslávii si podobný program stanovila skupina kolem časopisu Zenit, vydávaného v letech 1921—27 (Lj. Micić, R. Petrović, M. Crnjanski, S. Vinaver, M. Dudinec, M. Ristić). Analogickým tendencím v bulharském písemnictví věnoval W. Gałazka cenný příspěvek o tzv. primitivu a jeho funkcích v meziválečné bulharské poezii.

Bohemistické stati byly věnovány Neumannovi, Nezvalovi a Dykovi. Týkají se sice drobnějších výseků z tvorby našich básníků, jejich autoři se však velmi dobře orientují v problematice naší novější literatury a své závěry promítají do širších souvislostí. Redaktor sborníku Zdzisław Niedziela píše o „futuristické epizodě tvorby S. K. Neumanna“. Má na mysli příslušné partie *Nových zpěvů*, pro něž česká literární kritika užívá názvu „civilistická poezie“. Krakovský slavista nepovažuje tento termín za šťastný, správnější se mu zdá vymezení, že „civilistická poezie je českou variantou futurismu“, jehož užívá H. Janaszek-Ivaničková ve své knize o Karlu Čapkovi. Jacek Baluch, autor knihy *Poetyzm. Propozycja czeskiej awangardy lat dwudziestych* (1969), vybral si z Nezvalovy sbírky *Pantomima* k bližší analýze básní *Pierrot cyklista*, kterou považuje za nejzdařilejší autorův kubistický pokus.

Podobně jako J. Baluch, zarámovala své analytické postřehy do širších žánrových a strukturálních souvislostí také Maria Bobrownicka ve studii *Mýtus Dona Quijota v dramatikém díle Viktora Dyka*. Přední krakovská slavistka sledovala v Dykově *Zmoudření Dona Quijota* hlavně způsob využití mýtu; zdůraznila též ironický odstup a intelektualizaci díla, které jsou výrazem odklonu od modernistické divadelní konvence a svědčí o směřování k novodobému dramatu filozofickému.

Dramat i teatr narodów słowiańskich w XX wieku. Ossolineum, Wrocław 1979, 210 stran.

V úvodní stati (*Problémy komparatistického bádání slovanské dramatiky 20. století. Metodologické reflexe a badatelské propozice*) redaktorka sborníku Maria Bobrownicka shrnuje dosavadní výsledky práce slavistů-teatrologů, navrhuje terminologická zpřesnění, naznačuje dramatické tradice v jednotlivých slovanských zemích a výtýčuje základní metodologické postuláty pro další zkoumání v oblasti slovanského dramatu. Je to další rozpracování — tentokrát pro tvorbu dramatickou — myšlenek obsažených v dřívějších autorčiných pracích o novějších slovanských literaturách.

Část sborníku věnovanou dramatice otevírá důkladná studie o „šopce“ jako typický polském folklórním projevu, o jeho vývoji a uplatnění v literárních dílech, přede-

vším ve Wyspiańského *Veselce*. Další příspěvky jsou věnovány historickým dramatům Arnošta Dvořáka, otázce prostoru a času v dramatech J. Barče-Ivana, dramatickým moralitám L. Laholy, proměnam dramatické tvorby M. Krleži, dramatikům P. Kozaka, vývojovým tendencím v bosensko-hercegovské dramatické produkci meziválečného období, skutečnému a fantastickému světu v dramatických dílech P. Todorova (v této souvislosti stojí za připomenutí, že těmito otázkami se zabýval též S. Vilinskij v práci *Petko Jur. Todorov*, vyšlé v r. 1933 v Brně, dále několikrát F. Wollman a L. Georgiev), dramatu *Mela* a jeho souvislostem s prózou J. Radíčková, programovým východiskům tvůrců ruského symbolistického dramatu a otázce polyfonie v Gorkého dramatu *Na dně*.

Příspěvky věnované divadelní problematice se zabývají jevištním ztvárněním Mickiewiczových *Dziadů* u J. Grotowského a K. Swinarského, reformátorskou inscenátorskou činností K. H. Hilara, Begovićovými pracemi o herectví a novátorskými uměleckými tendencemi bělehradského Národního divadla v meziválečném období.

Při analýze Dvořákových dramát *Král Václav IV.* a *Husité* vychází Halina Michalska ze srovnání Jiráskových a Dvořákových scénických děl o českých dějinách. Hlavní rozdíl vidí autorka ve způsobu výstavby postav, v typu konfliktu a tragismu, v Dvořákově zájmu o subjektivní prožitky jednotlivých postav. Proti soudobé české divadelní kritice, která často stavěla Jirásku a Dvořáka do protikladu, Michalska zdůrazňuje, že Dvořák v podstatě dodržoval a rozvíjel domácí scénické tradice, poměrně málo přejímal z modernismu a expresionismu (přestože spolupracoval se Zavellem a Hilarrem) a byl ve vyšší míře pokračovatelem Jiráskovy linie, než se to zdálo jeho současníkům.

Za zdařilý je možno považovat rovněž náčrt Hilarovy divadelní činnosti ve stati Krystyny Wnukové *Karel Hugo Hilar — reformátor českého divadla*. Krakovská slavistka dobře vystihla hlavní novátorské tendence našeho čelného expresionistického režiséra, jeho největší úspěchy i prohry, architektonické vidění scény, funkční používání světla, rytmizaci, dynamizaci a monumentalizaci představení, kriticismus vůči naturalismu a impresionismu, odvahu experimentovat, zásluhy o novou dramaturgii a režii i cenné podněty avantgardním tvůrcům. Poněkud nepřesná je informace o Zavelově inscenaci Dykova *Zmoudření Dona Quijota* (r. 1914 ve vinohradském divadle) a formulace poznámky o civilismu, čímž byla částečně zastíněna vývojová linie Hilarova režisérského postupu. Z poznámky totiž vzniká dojem, že česká kritika místo termínu expresionismus užívala výrazu civilismus. Ve skutečnosti však šlo o pozdější zaměření Hilarovy činnosti, které bylo v jisté opozici k předcházejícímu vrcholnému období expresionistického.

Značná šíře řešené problematiky a metodologická vyhraněnost sborníku svědčí o tom, že krakovské slavistické centrum se zvláště v otázkách dramatu a divadla cílevědomě připravuje na práce syntetického charakteru. Příspěvky této publikace se čestně řadí k dřívějším knihám M. Bobrownické o českém a slovenském divadle a česko-slovensko-polských divadelních vztazích, ke studiím W. Kota o charvátské a srbské dramatičce a polsko-jihoslovanských divadelních vztazích či k nedávným pracím varšavských slavistek H. Kuligowské (*Twórczość dramatopisarska Františka Langra*, 1976) a B. Jankowské (*Przygoda teatralna Voskovca i Wericha 1927—1938*, 1977).

Józef Zarek: *Eseistyka Otokara Březiny*. Ossolineum, Wrocław 1979, 99 stran.

Původem krakovský, nyní katovický bohemista Józef Zarek svou studií dále rozšířil řadu prací krakovského slavistického kolektivu z posledních let, které povstaly z hlubšího zájmu o literární dění v Čechách na sklonku minulého a počátku našeho století (M. Bobrownicka, *Studia nad twórczością Juliusza Zeyera*, 1959, *Z problemów literatur słowiańskich*, 1976; Z. Niedziela, *Kierunki rozwojowe czeskiej poezji modernistycznej schyłku XIX wieku*, 1974; větší počet příspěvků ve sbornících ke slavistickým sjezdům a v jiných publikacích). Dokonce sama Březinova tvorba se zde již dočkala samostatného zpracování (Jerzy Pogonowski, *Twórczość Otokara Březiny*, 1936).

Zarek ve své práci, koncipované jako studie z historické poetiky, analyzuje sbírky

Březinových esejů *Hudba pramenů* (vydaná v r. 1903) a *Skryté dějiny* (v celku vydaná v r. 1970). Podrobně sleduje Březinovu snahu po adekvátním vystižení myšlenky, jeho způsob vytváření a používání nejrůznějších vyjadřovacích a básnických prostředků a vyprávěcích forem. Dochází k závěru, že jazyk Březinových esejů povstává jako výslednice stálého napětí mezi logickým jazykem reflexivním a symbolickým jazykem exprese, že odrazem složitosti jevů reálné skutečnosti je složitost básníkovy symbolu. Březinovy eseje, stejně jako jeho tvorba básnická, realizují zásady symbolistické poetiky, odpovídají symbolistické konvenci. Jediný zásadní rozdíl mezi jeho básněmi a esey je v žánru. Oblast poznání a oblast symbolického jazyka se v esejích slévají. Jsou tedy symbolistickou prózou a takto pojmávané mohou získat náležité místo v literárním vývojem procesu. Naopak jejich řazení mezi literární historii a filozofii nedovoluje vymežit jejich pravý význam. Zarek dále zdůrazňuje, že Březinovy eseje jsou základním pramenem poznatků o básnickových společenských a estetických názorech, dovolují lépe pochopit problematiku symbolické tvorby, její poetiku, a jsou zároveň nejlepším příkladem české symbolistické prózy. V tomto smyslu také mohly působit na umělecké tvoření příští generace; polský badatel příkladem uvádí jména K. Teige, Fr. Halas, Vl. Vančura, J. Deml.

Důkladná znalost dřívější i novější literatury předmětu, soudobých myšlenkových a uměleckých proudů, jakož i formulační uvážlivost zařazují Zarkovu studii do ceněnějších prací o Březinově tvorbě. Pro zvýšení její přehlednosti bylo možno připojit ještě index.

Jarmil Pelikán

Radomir Ivanović: Makedonski pisci i dela. Beograd 1979, 205 stran.

Profesor filozofické fakulty v Novém Sadu R. Ivanović se zabývá především analýzou současného jugoslávského románu, jeho teorií, i kritickými metodami. Zvláštní pozornost pak věnuje jednotlivým obdobím i tvůrcům makedonského literárního vývoje v 19. a 20. století. V roce 1975 vydal např. portréty některých významných spisovatelů. Jeho kniha Makedonski pisci i dela je souborem 11 studií o některých čelných představitelích makedonské poezie, prózy a literární kritiky.

V první studii se autor zamýšlí nad neúspěšnějším dílem Grigora Prličeva *Skenderbej*, napsaným (stejně jako jeho epická poéma *O Armatolos* – Velitel hajduků) řecky. Ukazuje na vliv řecké literatury a makedonské lidové slovesné tvorby, ale také na básnickovy dobré znalosti poetiky, na jeho tvůrčí imaginaci, na využití řady historických faktů i na výstavbu patnáctislabičného verše. Ivanovičova analýza Prličeva eposu si podrobně všimá (též a především na základě překladu díla do makedonštiny) stereotypního začátku klasického eposu, tzv. homérské invokace, dále rétorického patosu a efektu básnického vyprávění apod. Na rozdíl od mnoha jiných jugoslávských i cizích literárních historiků pak Ivanović dospívá k závěru, že Prličevovo pojetí života tvoří myšlenkový základ díla, a zdůrazňuje etický ideál a glorifikaci svobody jako ústřední myšlenky eposu. Ivanović správně podotýká, že poéma je vystavěna na obrazech přímé slovenské antitézy (svoboda – otroctví, mládí – stáří, síla – moudrost, tma – světlo atd.), která posloužila Prličevovi k všestrannější motivaci jednání hrdinů eposu. Zajímavá jsou též Ivanovičova (ač nikoli podrobná) srovnání Prličeva eposu *Skenderbej* s některými díly jugoslávských autorů, zpracovávajících podobný motiv.

Druhá Ivanovičova studie (str. 27–42) se v první části soustřeďuje velmi zaslíbeně na určení podstaty uměleckého díla rozбором existujících názorů v estetice a v literární vědě o tzv. poetickém obrazu (např. A. A. Richards, V. Vinogradov, M. Bodkin, Galvano dela Volpe aj.). V druhé části rozebírá básnický výraz *Kosty Racina* (1908 až 1943), aby ukázal, že básník ve své jediné sbírce *Bílé červánky* implicitně i explicitně usiloval o bezprostřední komunikaci se čtenářem. Zvláště ve výrazné sociálních básních jde Racinovi více o konkrétní význam obrazu než o vizuální obrazovou imaginaci. Racinovy obrazy vyvolávají ve čtenáři citovou a intelektuální reakci. Proto je tolik obraznosti a metaforičnosti v jeho poezii. Často je v Racinově poezii obraz založen na předmětu nebo na řadě asociací. Na konkrétním rozboru některých Racino-